

S Z E M L E

Ambarcumjan, V.:
AZ AFRIKAI ORSZÁGOK KÖNYVTÁRÜGYE

Afrikát, ezt a hatalmas földrészt számos különböző nép és nemzetiség lakja, összes számuk több mint 180 millió...

.....

A könyvtárügy fejlődésének feltételei az afrikai országokban rendkívül kedvezőtlenek. A gyarmatokon a szabad gondolkodás és a demokratikus mozgalmak elnyomásának rendszere uralkodik. A gyarmatok lakossága alacsony színvonalon él, nyomorog és majdnem teljes mértékben írástudatlan. Azok az elenyésző összegek, amelyeket az imperialista hatalmak népművelési célokra, - iskolák, könyvtárak szervezésére, - fordítanak, egyáltalán nem tanuskodnak humánus gondolkozásról a "fekete földrész" lakói irányában. A gyarmatosítóknak ipari üzemek létesítéséhez, vasutak építéséhez olcsó munkaerőre és olyan emberekre van szükségük, akik legfeljebb elemi ismeretekkel rendelkeznek és kezelni tudják a gépeket. Az imperialisták csak olyan mértékben teszik lehetővé a kultúra terjedését, amely elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy még nagyobb haszonra tegyenek szert, s a helyi lakosságot még jobban kizsákmányolhassák.

De még a gyarmati elnyomás alól felszabadult országokban - mint például Szudánban, Marokkóban, Libiában, Tangerben, Ghanában stb. - is még csak lassan terjed a kultúra a helyi lakosság körében.

Az afrikai könyvtárak tevékenységének sajátos jellegét az írástudatlanok nagy száma /az űslakosság mintegy 90 százaléka sem olvasni, sem írni nem tud/ határozza meg. Az olvasószolgálat ellátása mellett a könyvtárak egyidejűleg az elemi írás-olvasás tanítás központjai is. Különösen nehézséget jelent a távoli vidékek lakosságának könyvellátása, mert óriási, több millió négyzetkilométernyi területről van szó. Hogyan oldják meg ezt a kérdést az afrikai kontinensen?

Az afrikai földrész számos országa, például Ghana, Kenya, Spanyol-Guinea, Sierra Leone a postai kölcsönzésbe kapcsolódott be. A költségeket vagy az olvasó, vagy a könyvtár viseli, illetőleg megfelelnek: a könyvtár fizeti a kiküldés, az olvasó pedig a visszaküldés költségét. A postai kölcsönzés számos nehézséggel jár. A könyvtáraknak rendszerint nincsen nyomtatott katalógusuk, vagy ha van is, az drága és nem terjed a lakosság között. A nyomtatott katalógusok helyett sokszorosított témakatalógusokat és az új szerzeményekről készült jegyzéket küldenek szét.

A postai kölcsönzés fő hibája a hosszú kézbesítési idő. Postán mind magánszemélyeknek, mind testületeknek /szervezetek, intézmények, tanintézetek/ küldenek könyvet az összes lehetséges szállítási módok igénybevételével.

A távoli vidékek lakossága könyvellátásának igen elterjedt eszköze a gépkocsi-könyvtár, az ún. "bibliobusz". Előnye a postai könyvellátással szemben, hogy tapasztalt könyvtárost visz magával, aki segít az olvasónak a könyvek kiválogatásánál. A bibliobuszok jelentős mennyiségű könyvet tudnak szállítani. Így például Ghana állam területén 1500-2000 kötetnyi befogadóképességű bibliobuszokat használnak. A Szovjetunióban használt gépkocsi-könyvtárakkal ellentétben, - ahol a poleok a kocsi belsejében vannak, - az Afrikában alkalmazott bibliobuszokban a könyvek a kocsi külső oldalán vannak. Az időjárás viszontagságaitól külön e célra szolgáló zsálok védik a könyveket. A bibliobuszok 2-3 hét alatt teszik meg körutjukat, érkezésükről a könyvtár mindenüvé előre értesítést küld. Minden kölcsönző /akár magánszemély, akár testület/ egyidejűleg 50 művet kölcsönözhet. Míg az olvasók a könyveket válogatják, a könyvtáros beírja nyilvántartásába a visszaadott könyveket, helyükre állítja azokat, majd két példányban jegyzéket ír az újabban kikölcsönzésre kerülő könyvekről. Az egyik példányt az olvasó kapja, míg a másikat - miután azt az olvasó, vagy a testületi kölcsönző meghatalmazottja aláírta - megtartja magának.

A bibliobuszok anyagának kiegészítése, régebbi állományuk eséréje kisebb könyvtárakban, az ún. "depot"-okban történik. Az esetben, ha a könyvforgalom jelentősen növekszik és a könyvtárak nem tudják biztosítani a könyvellátást, akkor a megfelelő körzetben állandó könyvtárat létesítenek. Így szervezték meg pl. az Aranypart, volt angol gyarmat,

/most Ghana/ lakosságának könyvellátását, ahol a könyvtárak az "Aranyparti Könyvtári Tanács" hálózatához tartoznak. Hasonló a könyvellátás rendszere a többi afrikai államban is.

Az afrikai földrész egyes országaiban kísérletet tettek a könyvellátás központosítására. Így Oranje Köztársaságban a tartomány központi könyvtára egyesíti az összes könyvtárakat a központi katalógus felállítására és az olvasószolgálat megszervezése terén. A falusi lakosságot ugyancsak a központi könyvtár látja el három bibliobusz segítségével, melyek hat hetenként fordulnak. A bibliobuszokat itt is "depot"-okban töltik fel könyvekkel.

Natal tartományban több "depot" van, egyenként 250 kötet alapállománnyal. Ezeket havonta egyszer 20 %-ban felfrissítik. A natali lakosságot négy bibliobusz látja el könyvekkel, átlag 4-6 hetenként.

Kenyában igen fejlett a vasút útján lebonyolított postai kölcsönzés. Az 1956-ban önállósult Tuniszban a távoli vidékek lakóit gépkocsikönyvtárak látják el; a bibliobuszok negyedévenként végzik körutjukat. A körút tartama két és fél hónap. Egyszerre 2000 kötetet visznek magukkal.

A legnagyobb tuniszi közművelődési könyvtár állománya 500.000 kötet és évenként 4 millió frankot fordít könyvbeszerzésre. A könyvtár évenként 100.000 kötetnyi forgalmat bonyolít le, szolgáltatásait évente 43.000 nyilvántartott olvasó veszi igénybe. Az ifjúsági és népművelési igazgatóság hálózatához 32 közművelődési könyvtár és 76, Tunisz egész területén széteső, könyvraktár tartozik: állományuk 135.800 kötet. A legtöbb könyvraktár az iskolahelyiségben nyert elhelyezést és a tanító kezeli. A gépkocsi-autóbuszok rendszeresen ellátják a távoli vidékek lakosságát és évente 16.000 kötetnyi forgalmuk van. 1952-ben a tuniszi közművelődési könyvtárak 160.000 kötetnyi forgalmat bonyolítottak le. Az országnak a francia gyarmatosítók uralma alól való felszabadulása óta különösen erőteljesen növekszik az érdeklődés az olvasás után, s emelkedik a könyvtárak szerepe a lakosság műveltségi színvonalának emelésében.

Annak ellenére, hogy a könyvvel való ellátásnak igen változatos formáit láthatjuk, az ellátás aránylag csak kis részét öleli fel Afrika sokmilliós lakosságának.

A könyvtárosok szakképzése az afrikai országokban kezdeti stádiumban van.

A cape-towni és pretoriai egyetemeken /Délafrikai Unió/ tartanak könyvtártudományi és bibliográfiai előadásokat, s ez feljogosítja a hallgatókat arra, hogy az egyetem elvégzése után vezető könyvtárosi állást tölthessenek be országuk könyvtáraiban.

Az afrikai könyvtárosképzés egyik legfontosabb módja a Brit Könyvtáros Társaság levelező tanfolyamán való részvétel; ezek a tanfolyamok valamennyi angol uralom alatt levő területen működnek.

Lényege az, hogy a középiskolát végzett személyek három évig tartó gyakorlati munkán vesznek részt a könyvtárban és egyidejűleg hallgatói a Brit Könyvtáros Társaság levelező tanfolyamának. A vizsga eredményes letétele után a hallgató ösztöndíjjal Angliába kerül könyvtáros iskolára. Egyéves elméleti tanulmány után, a hallgatónak hathónapos angliai könyvtári gyakorlatot kell végeznie. Ennek a rendszernek a hibái oly nyilvánvalóak, hogy magyarázatra nincs is szükség. A tanfolyam igen költséges és ami a legfontosabb, a tanmenetet a brit és nem pedig az afrikai könyvtárak feltételeihez és igényeihez szabják. Elég egy példa: a Brit Könyvtáros Társaság tanterve előírja a fűtéstechnika, - központi fűtés a könyvtárakban, - ismertetését, de nem foglalkozik az állománymegővés kérdéseivel a trópusi viszonyok között.

A levelező könyvtárosképzés mellett vannak még a különböző afrikai országokban rövidebb ideig tartó könyvtáros-tanfolyamok is, legnagyobb rész két heti időtartammal. A ghanai és ibadani egyetemi college-okban tanfolyamokat rendeznek azzal a céllal, hogy megismertessék a gyakorlati könyvtárosokat a könyvtárügy alapvető kérdéseivel. A könyvtárügy célkitűzéseinek megvitatására könyvtáros-konferenciákat tartanak. A fenti tanfolyamok fő hiányossága, hogy rövid időtartamuak.

A tanfolyamok és konferenciák mellett a könyvtári szakemberek képzése közvetlenül munka közben is folyik. Terveznek egy a főiskolákon felállítandó egyéves tanfolyamot könyvtáros közép-kaderek képzésére.

Az afrikai könyvtárügyről általános jellemzést nem lehet adni.

A könyvellátás országokint másként alakul és függ annak területtől, gazdasági fejlettségétől, önállóságának fokától, a népsűrűségtől, az irni-olvasni tudók százaléktól és egyéb feltételektől.

Az egyes afrikai országok könyvtárügyéről csak a gyarmati hatalmak kiadványaiból vett adatok állanak rendelkezésre. Természetes, hogy ezekben a kiadványokban a könyvtárügy tendenciózus megvilágítást kap. De még ezek a külön kiválasztott adatok is azt mutatják, hogy rosszul áll a könyv terjesztésének kérdése az afrikai országokban.

Jellemzőek a Délafrikai Unió könyvtárügyére vonatkozó adatok. Ennek a brit dominiumnak a lakossága 13 millió, köztük több mint 9 millió néger és 250.000 hindu, akiket a múlt században mint bánya- és cukorültetvény-munkásokat hoztak oda. Az őslakossággal és a hindukkal szemben faji megkülönböztetés érvényesül. A városokban a "szines" lakosságnak csak 16 százaléka lakik. A többi az ún. rezervátumokba kényszerítették, s megfosztották attól a lehetőségtől, hogy az országban szabadon közlekedhessenek. Az őslakosság között az analfabetizmus - szerény számítások szerint is - 70 százalékot tesz ki.

A Délafrikai Unióban a könyvtári hálózat eléggé fejlett, de a könyvtárak, kevés kivétellel, csak az európai olvasókat szolgálják ki. A nem-európai olvasóknak szánt könyvtárakban kevés a könyv, különösen az afrikai nyelvű. E könyvtárak tulnyomó részének nincsen helyisége. Általában könyvtárnak nevezik azt a láda könyvet, ami az iskolában található. A két és fél millió európai rendelkezésére áll az állami intézmények 76 könyvtára és a tartományi könyvtárak hálózata. A hatósági könyvtárakon kívül van még 70, az egyetemekkel, társaságokkal és magánintézményekkel összekapcsolt szakkönyvtár. Az egyetemi könyvtárak száma hat. Ilyenképpen tehát az európai lakosságot több mint 150 könyvtár látja el.

A Délafrikai Unió két könyvtára nemzeti könyvtárnak tekintendő: a Pretoriai Állami Könyvtár /a Délafrikai Unió fővárosában/ és a capetowni Délafrikai Közművelődési Könyvtár. E két könyvtár állománya 1952-ben 588.000 kötet volt, olvasóik száma 29.980, az évi könyvforgalom 372.579 kötet.

Kötelempéldányt három könyvtár kap: a bloemfontaini Közművelődési Könyvtár, a Pietermaritzburgi Könyvtár és a capetowni Parlamenti Könyvtár. A Délafrikai Unióban összesen 246 közművelődési könyvtár van. 1952-ben állományuk 6.288.609 kötetet tett ki és 467.761 beiratkozott olvasójuk volt.

Nemrég a táviró hirt adott a Délafrikai Unióból a rasszisták gazzetteiről. Rövid időn belül az ország valamennyi egyetemének be kell zárnia kaput a nem európaiak előtt. A néger diákok ritkán tanulnak együtt a fehérekkel. Most ez a tilalom már állami törvény.

A nem európai tanulók a könyveket postán kapják. De a tanulók maguk nem mehetnek be a könyvtárba és nem válogathatják maguk ki a könyveket. Ráadásul könyvenként 10 shilling összegű biztosítékot kell letétbe helyezniük. Transvaal-ban van külön ingyenes központi könyvtár a színes lakosság rendelkezésére, könyveit 84 helyre küldi szét s így mozditja elő az iskolások könyvellátását.

A "színesek" számára szolgáló könyvtárak hivatalos statisztikai adatai mindennél ékesenszólóbban mutatják be a gyarmatosítóknál háromszor nagyobb létszámú őslakosság számára rendelkezésre álló könyvtárak gyarmati jellegét. Az is jellemző, hogy ezeket a "színesek" rendelkezésére álló könyvtárakat európaiak vezetik.

1957-ben a Délafrikai Unió rasszista kormánya kilépett az Unesco-ból, mivel az Unesco célkitűzései között a faji megkülönböztetés elleni harc is szerepel, márpedig a Délafrikai Unió reakciós vezető körei a faji megkülönböztetés lelkes hívei.

Nem áll jobban a "színesek" könyvtárainak ügye a gyarmati Afrikában sem. Dél-Rhodesia egész könyvtárhálózata csak az európai lakosságot szolgálja ki, az őslakosság számára a helyi afrikai társadalmi szervezetek csak nehezen tudtak néhány kiskönyvtárat nyitni a néger lakosságú vidékeken. Észak Rhodesia városaiban és Nyassaland-ban a közművelődési könyvtárak szintén csak az európaiakat szolgálják ki. Belga Kongóban a több mint 12 milliányi helyi lakosság számára 193 állami könyvtárat szerveztek; átlagos állományuk 250-300 kötet. A kishatómú európai lakosság részére 24 hatósági könyvtárat létesítettek; ezeknek összes állománya több mint 130.000 kötet, de olvasók száma mindössze 2.000 fő. Ezenkívül ugyancsak az európaiak részére szolgál a közművelődési könyvtárak hálózata, melyeknek gyarapítását a kormányzat végzi.

.....

= Bibliotekar', 1957. 9.sz. 55-60.lap.

TARTALOMJEGYZÉK

RANGANATHAN, S. R.: A könyvtárak a fejlődés útján.....	1
MAVRICSEVA, K.: Az olvasói érdeklődés tanulmányozása.....	10
STRAKA, J.: Az olvasói katalógusok elméleti problematikájáról..	18
ARNTZ, H.: A dokumentumok védelme a polgári légoltalom keretében.....	32
RUHL, H.: Az olvasók számának hullámlása és az olvasók toborzása.....	42
FRANCIS, F. C.: A British Museum ujranyomatja katalógusát.....	49
LUECKE, C. P.: Fényképtári eljárások.....	58
S z e m l e	
AMBARCUMJAN, V.: Az afrikai országok könyvtárügye.....	71

.....

F.k.: V.dr.Waldapfel Eszter
Országos Széchényi Könyvtár házi soksz.
Bp. VIII., Múzeum u. 3.

